

ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Cilt: 1 Sayı: 1 Yıl: 2010

1946 SEÇİMLERİNDE ÖNE ÇIKAN BAZI HUSUSLAR
SOME PROMINENT POINTS IN THE 1946 ELECTIONS

Ensar YILMAZ*

Özet

1946 seçimlerinin tek dereceli olması ve seçimlere birden çok partinin katılması siyaset ve toplum ilişkisi açısından Türkiye’de köklü değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu seçimler sonucu siyasi sosyalleşme ve sosyal mobilizasyon açısından yeni bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. Seçimler toplumun siyasi bir aktör olarak ortaya çıkışının ilk işaretlerinden biri olarak da görülebilir. Seçimler baskı ve yasa dışı uygulamalarla gerçekleşmiş olsa dahi siyaset ve toplum ilişkisinin yeniden tanziminin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1946 Seçimleri, Siyaset-Toplum İlişkisi, Siyasi Sosyalleşme, Sosyal Mobilizasyon

Abstract

Because of it is single-stage and multi-party system 1946 general elections caused fundamantal changes in relationship between politics and society in Turkey. As a result of this elections caused a new condition in terms of political socialization and social mobilization is seen. The elections could be seen one of the first signs of society’s emergence as a political actor. Though the elections voted under pressure and illegal applications it is important in showing flagrant necessity that re-arrangement the relationship between politics and society.

Key Words: 1946 elections, Politics-society Relationship, Political Socialization, Social Mobilization

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrası gerek dış dinamiklerin etkisi gerek iç dinamiklerin siyasal yapıda yeni bir tanzimi gerekli kılması sonucu Türkiye çok partili demokratik bir

* Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ensar43@gmail.com

siyasi sisteme geçme durumuyla karşı karşıya kaldı. Yeni bir seçim sisteminin oluşturulması, yeni siyasi partilerin kurulması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasıyla yeni partiler 1945 sonundan itibaren (Milli Kalkınma Partisi) kurulmaya başlandı. Siyasal sistemde sosyolojik açıdan temsil kabiliyeti oluşturacak olan Demokrat Parti (DP) ise 7 Ocak 1946'da kuruldu.

Hiç kuşkusuz yeni kurulan siyasi partilerin toplumla kuracakları ilişkiler siyasal sistemin işleyişine de etki edecektir. Bir diğer deyişle bu yeni durum siyaset kurumu ile toplum arasında nasıl bir ilişki süreci oluşturacaktır? Gerek siyasi partilerin sosyolojik karşılıkları gerek siyasal sistemin toplumla kuracağı ilişkinin bu süreçte ne olacağı önem kazanmaktadır.

Çalışmamızda bu sorulara cevap ararken birinci bölümde 1946 seçimleri öncesi genel durumdan, seçimlere gidiş sürecinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde seçim süreci ele alınarak toplumsal karşılığı irdelenmiş, sonuç bölümünde ise siyaset toplum ilişkisi açısından 1946 seçimlerinin neye tekabül ettiği ulaşılan yargılar açısından değerlendirilmiştir.

1. 1946 Seçimleri Öncesi Genel Durum

1.1 Belediye Seçimlerinin Öne Alınışı

Cumhuriyet Halk Partisi Olağanüstü Kurultayında iç ve dış etkiler nedeniyle yerel seçimlerin öne alındığını ve genel seçimlerin de bir iki ay içinde yapılacağını açıklıyordu (Toker, 1990: 103-104). DP 08.05.1946'da belediye seçimlerine katılmayacağını açıkladı (Cumhuriyet, 10.05.1946).

Bu siyasi atmosfer altında Belediye seçimleri 26 Mayıs 1946'da yapıldı. Olaylı geçen seçimlerde partiler birbirini suçladı: CHP, DP ve MKP'yi işe fesat sokmakla suçlarken, muhalefet, CHP'yi hile ve baskı yapmakla suçluyordu (Ahmad-Turgay, 1979: 21).

Belediye seçimleri, eskisi gibi iki dereceli yapılmıştı ve 26.05.1946 sabahı oylamanın başlaması ile birlikte yolsuzluk yakınmaları da başlamıştı. Öğleden sonra ise, bu yakınma ve itirazlar çok arttı ve Milli Kalkınma Partisi bir bildiri yayımlayarak seçimlerden çekildi (Toker, 1990: 154). Dolayısıyla CHP seçimlere tek başına girmiş oldu.

1946 yılındaki belediye seçimleri CHP'nin çok partili politika hakkındaki düşüncelerini ciddi olarak etkiledi ve Nihat Erim gibi CHP'liler bu yeni çok partili politika denemelerinden bir süre için vazgeçmenin zorunlu olacağını düşündüler (Ahmad-Turgay, 1979: 21).

Erim, 29 ve 30 Mayıs 1946 günlerinde CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesi'nde iki yazı yayınladı: "Şu noktayı da belirtmeliyiz ki, sosyal bünyede derin rahatsızlıklar belirdiğinden bunun giderilmesi yolu, bir süre için Özgürlük Tanrısı'nın üzerine bir şal örtmek ve yukarıdan aşağı bir otorite kurmaktır. Politik bilim ve politik sanat üzerinde kafa yormuş, devlet nazariyelerini ortaya atmış olan belli başlı yazarların ortak kanısı budur." Bu yazılarından sonra bir süre Erim'den "Şalcı Erim" diye bahsedildi (Yalman, 1970: IV, 72-74). Belediye seçimlerinde toplumun siyasi bir aktör olarak ortaya çıkma noktasındaki ilk işaretler mevcut iktidar tarafından kaygı verici olarak görülüyordu.

1. 2. Seçim Sisteminin Değişmesi

CHP Meclis Grubu 27 Nisan 1946'da, geleneksel olarak dört yılda bir yaptığı ve 1947 yılında yapılması gereken Büyük Kurultay'ı bir yıl erken toplantıya çağırdı. 10 Mayıs 1946'da yapılan bu olağanüstü toplantıda üç konu tartışmaya açıldı:

1. Tek dereceli genel milletvekili seçimine karar vermek,
2. Sınıf esasları üzerine cemiyetler kurulmasını mümkünleştirmek,
3. Parti tüzüğündeki "Değişmez Başkan" maddesini tadil etmek (Kılıç, 1995: 57).

Kurultayda Cumhurbaşkanı ve parti başkanı İsmet İnönü bir konuşma yaptı. İnönü önce tek dereceli ve erken seçim konularına değinerek, "Sayın üyeler, sizleri Türk halk iradesinin yeni bir aşamasına karar vermeniz için çağırdım. Bu tek dereceli seçimdir. Bu seçimi doğal olarak 1947'de düşünüyorduk. Dış ve iç politika gerekleri, ülke yönetimini bir an önce kararlı kılmak zorunluluğunu gösterdi. Dünyanın hali, daha bulanık ve karanlık olarak, uzun bir sürünceme yolu tutmuştur. Bu yolda ne gibi ihtimaller karşısında kalacağımızı kestiremiyoruz. Bir yıldan beri memleket içinde Büyük Millet Meclisi'nin otoritesi üzerinde saygılı olmayana tartışmalar olmuştur. İçeride ve dışarıda hiçbir politika, otoritesinden kuşku duyulan bir millet meclisi ile yürütülemez. Bunun doğal sonucu, hızlı bir seçime gitmek olacaktır. Bu düşünceler gösteriyor ki, eğer bir iki ay içinde olağanüstü bir engel çıkmazsa, yeni seçime gitmek kararındayız" şeklinde bir konuşma yaptı (Şahin, 1991: 61).

Kurultayda alınan kararlar doğrultusunda yapılacak düzenlemeler sayesinde tek dereceli seçimler ile TBMM doğrudan halk tarafından seçilmeye başlanacak; örgütlenme hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırılarak demokratikleşme süreci hızlandırılacak; Parti her kurultayda başkanını seçmek olanağına kavuşturulacaktı (Ulus, 06.05.1946).

Tek dereceli milletvekili seçim tasarısı 31 Mayıs 1946'da kabul edildi. Mecliste çok sert tartışmalar oldu ve demokratlar belediye seçimlerindeki şikâyetlerini tekrarladılar. Menderes şöyle dedi: "Belediye seçimine hâkim olan zihniyet ve ruh bu kanunun tatbikinde de hâkim olacaksa eseflenmemek mümkün değildir" (Cumhuriyet, 01.06.1946). DP'liler gerekirse milletvekili seçimlerine de katılmayabileceklerini açıkladılar. Buna karşın tek dereceli milletvekili seçimi kanunu 5 Haziran 1946 tarihinde Meclis'te kabul edilerek yasallaştı (Kılıç, 1995: 58).

Böylece; 4918 Sayılı Kanunla, Türkiye Cumhuriyeti'nde iki dereceli seçim usulü tarihe gömülmüş, demokrasiye geçiş döneminin en büyük aşamalarından biri yapılarak tek dereceli seçim usulü kabul edilmişti. Menderes yapılan tartışmalar esnasında nispi temsil usulünün düşünülmemiş olmasını eleştirmişti. CHP'li Şemsettin Sirer; "Nispi temsil usulü, sınıflara ayrılmış toplumlarda bir çare diye düşünülmüştür ama Türkiye'de böyle bir şey olmadığına göre asla bu sisteme gidilemez" dedi (Goloğlu, 1982: 50-51). Meclis'te yeni seçim yasası ile ilgili yapılan tartışmalarda DP'liler yasanın, oyun gizliliğini ve güvenliğini sağlamaya yeterli olmadığını, seçimlerin yargı güvencesinde yapılması gerektiğini, oysa söz konusu yasanın yargı denetimine kapalı olduğunu açıklamışlar, seçim kanununu değişik açılardan eleştirmişlerdi (Karpas, 1967: 140). DP Başkanı Celal Bayar, İsmet İnönü'nün CHP Kurultay'ında yaptığı konuşmaya karşı çıkarak, seçimlerin erkene alınmasını gerektirecek bir neden olmadığını, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının birbirinden ayrılmaması durumunda yapılacak seçimlerin güvenliğinin olamayacağını savundu

(Goloğlu, 1982: 48). DP'liler seçimlerin erkene alınma sebebinin kuruluş halindeki DP'nin gelişmesini engellemeye yönelik olduğunu belirtti (Kılıç, 1995: 58-59).

Tasarı üzerinde, esastan çok, politik konuşmalar yapıldı. Sonunda, toplantıya katılan 278 milletvekilinden 277'sinin oyları ile kabul edildi. 177 milletvekili oylamaya katılmamış, yani tek dereceli seçim kanununa oy vermemişti (Goloğlu, 1982: 50). 4918 sayılı kanun "Seçimin İlanı", "Seçmen Defterlerinin Tanzimi", "Seçmenlik Şartları", "Milletvekilliğine Seçilemeyecek Olanlar", "Seçim Şartları", "Seçim Kurulları", "Seçim Komisyonları", "Seçim Gününün Yayınlanması", "Seçim Kurul ve Komisyonlarının Görevleri", "Milletvekili Sayısının Tesbiti ve Seçimlerin Ne Yolda Yapılacağı", "Adaylık İlanı" ve "Seçim Giderleri" bölümlerinden oluşuyordu (Kılıç, 1995: 61). Seçim sisteminde önemli bir değişiklik yapan 4918 sayılı bu yasaya göre; seçimler tek dereceli, açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapılacak (md. 24); sayım yapıldıktan sonra da seçmen pusulaları yakılacaktı (Albayrak,2004: 84). 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun iki temel sakıncası vardı. Birincisi, seçimi yönetmek ve kontrol etmek üzere oluşturulan "Seçim Kurulları" belediye başkanları ve belediye meclisi üyelerinden oluşturulduğu için, bunlar CHP'ye mensup kişilerdi. Seçim sonuçlarını bu kurullar açıklama yetkisine sahipti. Burada bir yargı denetimi yoktu. Seçimi hükümetin memurları yönetmekteydi. İkincisi, oyun gizliliği tam anlamıyla sağlanamamıştı. Seçim kanununda, seçmenlerin oylarını, her türlü baskı ve telkenden uzak bir şekilde gizli biçimde kullanabileceğine ilişkin açık bir madde yoktu. Bilakis, seçmenler, oylarını, Seçim Komisyonları'nın önünde açık olarak kullanılabiliyordu. Bu nedenle 1946 seçimlerinin tam demokratik bir seçim olduğu söylenemez. Çünkü seçimlerde yargı denetimi ve oyların gizliliği sağlanamamıştır (Kılıç, 1995: 63).

Meclis 10 Haziran 1946'da, Ekim 1947 yerine, 21.07.1946 tarihinde genel milletvekili seçimlerinin yapılmasına karar verdi. Yeni meclis 01.08.1946 tarihinde toplanacaktı. CHP yeni seçimlerin gerekli oluşunun sebeplerini şöyle açıkladı: "Memleket idaresini ve politikasını içeride ve dışarıda kararlı bir hale getirmek için yeni büyük seçimlere karar verdik..." (Toker, 1990: 145). DP, kendi partisi zayıf bir halde iken, CHP'nin seçime gitmek istediğini düşünüyordu. Çünkü Demokratlar sadece 34 ilde ve 160 ilçede teşkilat kurmuşlardı (Cumhuriyet, 12.06.1946).

Cumhuriyet Halk Partisi grubunun seçimlerin öne alınmasına ilişkin aldığı karar iktidar muhalefet ilişkilerini sertleştirdi. Demokrat Parti içerisinde seçimlere katılıp katılmama konusunda görüş ayrılıkları belirdi (Uzun, 1995: 86). DP Genel İdare Kurulu seçimleri boykot etme kararındaydı. Muhalefetin, seçimlerin erkene alınmasına karşı çıkmaları üzerine İsmet İnönü, bazı memleketlerde muhalefetin seçimi boykot etme taktiği uyguladıklarını, bunun yabancılara karşı memleketi suçlama anlamına geleceğini, Türkiye'de de böyle bir durumun olması durumunda vatandaşların bunu hoş görmeyeceklerini açıkladı (Cumhuriyet, 11.05.1946).

Celal Bayar, İnönü'nün bu açıklamalarını DP'nin kapatılabileceğine ilişkin bir tehdit olarak yorumladı. Bayar, söz konusu günlerde DP'nin geniş baskılara maruz kaldığını, telefonlarının dinlendiğini, mektuplarının açılıp okunduğunu, teşkilata gönderdikleri yazıların postada yok olduğunu, DP ocak ve bucaklarındaki levhaların jandarmalar tarafından toplanıp karakollara taşındığını, bu tür uygulamaların siyasal baskı sınırını aştığını söylüyordu (Bayar, 1969: 55). Bütün bu olanlara karşı teşkilatına bir genelge yayınlayarak talimat veren DP, Anayasa'nın meşru sınırında nefis mücadelesinde olduklarını, daima meşru yollarla ve yasal araçlarla mücadeleyi prensip edindiklerini ve

bundan kimsenin şüphe etmeğe hakkı olmadığını açıkladı (Bayar, 1969: 56). Bayar'ın seçim dönemindeki konuşmaları, eleştirileri dış basında kendine yer buldu.

2. 1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar

Demokrat Parti, 16 Haziran'da başlayıp üç gün süren toplantılardan sonra seçime katılmaya karar verdi. Toplantı sonunda yayınlanan bildiri "bütün olumsuz unsurlara rağmen seçime katılma" kararının alındığı kamuoyuna açıklandı (Uzun, 1995: 86). Demokrat Parti Genel Merkezi'nin, taşra örgütü kurucuları ile üst yönetim 16 Haziran 1946 tarihinde yapılan toplantıda, özellikle Batı Anadolu'yu temsil eden kurucuların seçime katılmak istedikleri görüldü. Aynı toplantıda yapılan gizli oylama sonucunda, DP yönetimi, seçime girilmesi konusunda oybirliği ile karar aldı ve seçim için gerekli hazırlıklara başlandı. Ayrıca toplantı sonunda bir bildiri yayınlanarak; "Halk Partisi'nin ne pahasına olursa olsun, memlekete ciddi bir muhalefete yer vermemek maksadıyla hareket ettiği..." anımsatılarak, hâlâ yürürlükte olan anti-demokratik yasaların değiştirilmediği, yurtaşların oy serbestisinin güven altına alınmadığı, seçmenler üzerinde baskıların devam ettiği, Cumhurbaşkanı'nın CHP Başkanı olarak yaptığı çalışmaların üzüntü yarattığı, bu durumun Cumhurbaşkanlığı ile Parti Başkanlığı'nın aynı kişide birleşmesinin sakıncalı olduğunu kanıtladığı; ancak bütün bu olumsuzluklara karşın, DP'nin "ülke çıkarlarını gözetken bir fedakârlıkla" seçime katılmaya karar verdiği belirtildi (Albayrak, 2004: 85).

1946 yılının Haziran ayına gelindiğinde DP'nin örgütünü kurduğu il sayısı 40'ın, ilçe sayısı da 200'ün biraz üstündeydi. İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın imzası ile 3 Temmuz günü yayınlanan iki satırlık bir bildiri, seçimlerin 21 Temmuz'da yapılacağını açıklıyordu. Milletvekili seçimlerine hazırlık için muhalefete sadece 18 gün bırakılmıştı (Bayar, 1969: 56).

1946 milletvekili seçimlerinin, seçim kampanyası, seçim kanununun kabul tarihi olan 5 Haziran 1946'dan bir hafta sonra başladı. Seçimlerle ilgili açıklamalar 10-11 Mayıs CHP Parti Kurultayı'ndan beri yapılıyordu. Ancak asıl seçim kampanyası DP Genel İdare Kurulu'nun 16 Haziran'da, partinin seçime katılacağını açıklamasından sonra hız kazanmıştı (Kılıç, 1995: 64). 14 Haziran 1946'da, seçimlerden önce meclis tatile girmiş, seçim kampanyası başlamıştı. İnönü'nün, çok partili politika denemesi ülkeyi anarşiye götürecektse, bundan vazgeçeceğini, bildirdiği söyleniyordu (Toker, 1990: 128).

Erim'in yazdığı makalelerde belirttiği gibi, Demokratlar, CHP'nin çok partili politika deneyimine son verme tehditlerinden korkmuşlardı ve bunun için, özellikle İnönü'yle olmak üzere, uzlaştırıcı bir yol tutmaya çalışıyorlardı: "Halk Partisi, Milli Şef'i nereden aday gösterirse DP de o bölgede Milli Şef'in ismini aday listesinin başına getirecekti." Aynı zamanda şöyle diyorlardı: "Devlet Başkanının fiilen bir partinin başkanlığında bulunması, diğer partileri zor bir mevkide bulundurmaktadır." Her şeye rağmen Demokratlar yeni seçime katılmaya karar vermişlerdi (Cumhuriyet, 17-18-19.06.1946).

Demokrat Parti, 27 Haziran 1946'da Mareşal Fevzi Çakmak'ı müstakil aday olarak listesine aldı. Bu, Demokratlar'ın seçim kampanyasında önemli bir başarısı idi (Ahmad-Turgay, 1979: 22). CHP Mareşal Fevzi Çakmak'a birkaç defa milletvekilliği teklifi götürmüştü. Fakat Çakmak "Ben askerim. Mecliste işe yaramam. Ben memlekete cephede hizmet edebilirim. Meclis'e girip Kazım Karabekir'in vaziyetine düşmek istemem" demişti (Erim, 2005: 59).

Halk Partisi'nin birkaç kere yaptığı milletvekilliği teklifini kabul etmeyen Mareşal Fevzi Çakmak'ın Demokrat Parti listesinde bağımsız aday olacağı duyulması, Demokrat Parti'ye karşı olan güveni artırdı ve güçlendirdi. İstanbul'a giden Çakmak için, 12.07.1946 günü, binlerce Ankaralı tren istasyonunu doldurdu, büyük sevgi ve bağlılık gösterilerinde bulundu. İstanbul'da da büyük bir kalabalık tarafından karşılanan Çakmak'ın elini öpmek isteyenler birbirleriyle yarıştılar (Us, 1966: 679- 680).

Mareşal, kendisine DP tarafından yapılan bağımsız adaylık önerisini kabul ederek, bu partiyi desteklediğini açıkça ortaya koydu. Mareşal buna gerekçe olarak; "DP ile CHP arasında bir fark gözetmemekle beraber, kendisinin amacının, partiler arasında bir denge sağlamak olduğunu, güçlü olan CHP'ye karşı, DP'yi desteklemesinin bir özveri olacağını söyledi (Albayrak, 2004: 85).

Ülkede seçim atmosferi hızla yayılırken, partiler de bir yandan milletvekili adaylarını belirlemeye çalışıyordu. Mareşali, Ankara, İstanbul, İzmir ve Erzurum'dan liste başı olarak aday göstermişti. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar, Bursa, İzmir ve İstanbul'dan adaydı. Adnan Menderes ise Aydın, Manisa ve Kütahya'dan aday olarak gösteriliyordu (Uzun, 1995: 87).

Muhalefetin sürekli olarak idari baskılardan söz ettiği ve daha seçimler yapılmadan yolsuzlukların gündeme geldiği bir ortamda, partiler aday listelerini ilan etmişlerdi. CHP'nin aday listesinde 152 yeni isim yer almıştı. Seçime az bir zaman kala DP 41 ilde ve 200 ilçede örgütlenmesini tamamlayabilmişti. DP adaylarından 52'si avukat, 41'i toprak sahibi, 40'ı doktor, 39'u iş adamı, 15'i emekli general, 14'ü mühendis, 13'ü öğretmen ve geriye kalanları da farklı meslek dallarından olmak üzere, toplam aday sayısı 272'yi buluyordu. CHP adayları ise; çoğunlukla emekli asker, tanınmış siyasi kişilikler veya yüksek idari görevlilerle, kısmen de serbest meslek sahiplerinden meydana geliyordu (Karpaz, 1967:143).

CHP bütün illerde seçime katılırken; DP; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize, Siirt ve Van olmak üzere 16 ilde, örgütlenme fırsatı bulamadığı için, seçimlere katılamıyordu (Toker, 1990:169). Seçimler öncesinde, DP Genel Başkan Vekili Refik Şevket İnce imzasıyla, illere gönderilen 15 sayılı genelgede, milletvekilliği seçiminin nasıl yapılacağı, seçmenlerin görevleri, DP'lilere düşen görevler açıklandıktan sonra; seçim propagandaları sırasında, dinin siyasete alet edilmemesine özen gösterilmesi, CHP'lilerin bu şekilde davranmaları durumunda ise, derhal savcılığa şikâyette bulunulması istendi (Albayrak, 2004: 86).

Bayar, Adana parti merkezinde yaptığı sohbet toplantısında, kendilerine karşı yöneltilen ve seçim yaklaştıkça yoğunlaşan komünistlik nitelemesini de cevaplandırmıştı (Karpaz, 1967: 143). Bu konuda Bayar: "Nizamnamemiz sarıhtir. Partiye kızılıarı, komünistleri almıyoruz. Birleşmiş Milletler Anayasasına uygun bir siyasi programımız var... Söylenenler iftiradır...biz, ne meşrutiyetin Said Mollası, ne de son senelerin komünist kırıntılıarıız. Biz, millete hizmet için ortaya atılmış Türk evlatlarııız. Memleketin selametini hangi politikada görürsek, o politikanın taraftarııız" diyerek, "dini politikaya alet etmeyi asla hatırlarından geçirmediklerini..." söyledi (Albayrak, 2004: 86). Yine bir başka konuşmasında "Arkadaşlar; Demokrat Partinin Rus parası ile kurulduğunu söylediler. Böyle propaganda yapan bir valiyi mahkemeye vermiş bulunuyoruz," dedi (Vatan, 18.07.1946). Bayar, Demokrat Parti mitinglerde daha çok halkın "Bizi aç bıraktınız, çiplak bıraktınız. Ölülerimizi saracak kefen bulamaz olduk" ifadelerini dile getiriyordu

(Karaosmanoğlu, 2002: 157).

DP ile CHP'nin parti çalışmaları, yurt gezileri, propaganda konuşmaları devam ederken, Milli Kalkınma Partisi kuzu ziyafetleri veriyor ve DP'yi de CHP gibi devletçi olmakla suçluyordu. Demokrat Partililer ise; devlet işlerindeki yolsuzlukları etkili bir şekilde propagandalarına araç yapıyorlardı (Goloğlu,1982: 62). Bu sırada DP'nin seçim propagandası afişleri asıldı. Birinde havaya kalkmış bir el ve üzerinde Yeter, Söz Milletindir yazısı vardı (Milar, 1988).

Cumhuriyet Halk Partisi, partilerinin cumhuriyeti kurduğunu ve Atatürk'ün partisi olduğunu, devrimlere öncülük ettiklerini ve dünyanın içinde bulunduğu bu kritik dönemde iktidarda deneyimli bir partinin bulunması gerektiği üzerinde duruyordu (Uzun, 1995: 87). Cumhurbaşkanı ve Halk Partisi Başkanı İsmet İnönü ise, radyoda yaptığı konuşmaya kadın ve erkek vatandaşlarım diye başladı ve muhalefetin eleştirilerini özetle şöyle cevapladı: "Bugünkü Anayasa'ya göre doğru olan, parti başkanının cumhurbaşkanı olmasıdır. Bu başkan, partisi ile beraber düşer. Bunu da bilmek gerekir. Muhalifler, beni yüceltip Partimi kaybettirmek istiyorlar," diyordu (Goloğlu, 1982: 64).

Seçimlerle birlikte bir sosyal mobilizasyon süreci başlamıştı. Bir aydan biraz fazla süren seçim kampanyası o zamana kadar ulaşılması güç boyutlarda cereyan etti. Kampanyaya renk katan muazzam kalabalıklara ulaşan DP mitingleri, bir yerde tek parti idaresinden memnun olmayan vatandaşların muhalefet saflarında yer aldığı bir göstergesiydi. Bu mitingler iktidar çevrelerinde büyük kuşku ve tedirginlik yarattı. Bunun sonucu olarak, muhalif partililere uygulanan baskı arttı. CHP sözcüleri alışıktı olmadıkları bu gösterilerin anarşi hareketi olduğunu, muhalefet partisinin vatandaşları iktidara karşı teşvik ettiği yolundaki iddialarını basında yayınladılar. Hükümetin yayınladığı bir tebliğe göre, köylere giden politikacıların parti kartlarının kontrolü idari amirlere bırakılınca, pek çok DP'li propagandacılar köylere giremez oldu. Hükümet bu kararı komünistlerin faaliyetlerini önlemek amacıyla aldığını ileri sürdü (Ulus, 11-12.07.1946) ise de bu karar muhalefette, iktidarın kendilerini köylerde faaliyet yaptırmamak için yapılmış bir tertip olarak değerlendirildi (Vatan, 10.07.1946).

DP'nin genellikle işlediği konular, hayat pahalılığı, özgürlüğün kısıtlı oluşu, demokratik olmayan kanunlar ve yönetim organının yaptığı yolsuzluklardı. Demokratlar seçime sistemli bir seçim programı ve sosyo-ekonomik konularla ilgili olarak iyi işlenmiş düşünceleri yoktu. Temel olarak, bütün devrimler boyunca ve savaş yıllarında görülen kusurların, duyulan sıkıntı ve hoşnutsuzluğun sorumluluğunu Halk Partisi'ne yükleyerek muhalefet yapıyorlar ve var olan hoşnutsuzluktan yararlanmayı biliyorlardı (Şahin, 1991: 68). DP'liler demokratik sistemin yerleştirilmesi noktasında yapısal sorunlar yerine, çatışmaya dayalı bir siyaset anlayışını geliştirip güçlendiriyorlardı.

CHP kendi şubelerine bir genelge göndererek, seçimlerde zor yöntemlerin kullanılmasından çekinilmesini istedi (Cumhuriyet, 25.06.1946). Bu yönde bir bildiri de İçişleri Bakanlığı'ndan yapıldı. Bakanlığın yayınladığı bildiri ile vatandaşların hiçbir engele uğramaksızın oylarını kullanabilmeleri konusunu vurgulanmış, bu hakkın altı çizilmiştir (Cumhuriyet, 02.07.1946). Fakat uygulama bu yönde olmamıştır. Akçakoca Kaymakamı Fuat Arna'ya Bolu valisinin gönderdiği yazı ile Bolu'da CHP adayının kazanması için parti teşkilatı ve parti müfettişi ile işbirliği yapılması emri belgesiyle açıklanmıştır (Sönmez, 1998: 25).

6 Temmuz 1946 tarihli Vatan gazetesinde, CHP'nin Mahri Mehmet Ali, Boşnak Vehbi, Silahçı Mustafa, Yalınayak Cafer, Zekeriya, Elbiseci Hakkı, Efe Hüseyin, Zeybek Mehmet gibi İzmir'in tanınmış eli bıçaklı sabıkalıların propaganda teşkilatına alındığını yazıyordu (Vatan, 06.07.1946).

Demokrat Parti'ye karşı uygulanan propaganda olaylarından biri de; Düzce'nin Cuma camiinde gerçekleşti. Düzce Müftüsü Mehmet Saktı Otluoğlu vaazında; "Ey cemaati Müslimin, Ben buraya bir vazife ile gelmedim. Allah'ın emirlerini sizlere tebliğ ve sizleri irşat için bu kürsüye çıktım. Bazı abdestsiz Demokrat parti mensupları her tarafta halk içine girerek bir tefrika ve fesat tohumu ekmeğe çalışıyorlar. Bunlar mektepleri kaldırmağa ve bu suretle halka yaranmağa çalışmaktadırlar. Sakın bunların iğfalatına kapılmayınız. CHP'den ayrılmayınız. Doğru yol budur," şeklinde konuşuyordu. Bir başka deyişle Demokrat Partiyi devamlı dini siyasete alet etmekle suçlayan CHP bu seçimlerde aynı aleti kullanıyordu (Sönmez, 1998: 26).

Yine 24 Mart 1947'de bazı gazetelerde yer alan bir haberde vaiz halka şöyle seslenmekteydi: "Ey cemaat sizlere çok mühim bir şey söyleyeceğim. Memlekette muhtelif partiler kuruluyor. Böyle müteaddit partilere ne lüzum var? Diğerleri batıldır. Diğerlerine girmek İslamiyet'e sığmaz. Ulu Tanrıma her zaman itaatle mükellefiz. Peygamber emirlerine riayet ediniz ve başımızda Cumhuriyet Halk Partisi oldukça başka partiye girmeyiniz" (Erer, 1966: 203). Bir başka örnek de Muş'ta yaşanmıştı. Vali Bekir Suphi Aktan'ın vilayetin önde gelenlerine, 'Demokrat Parti'ye oy verenler ya asılacaktır ya da sürülecektir. Hepinizin kendi muntıkasında nüfuzu var. Herkes bölgesine sahip olacak, DP'ye bir tek oy çıkmayacak. Aksi halde siz mesulsünüz' demişti (Sönmez, 1998:113).

Buna karşın Başbakan Saraçoğlu, 8 Temmuz 1946'da radyodaki seçim konuşmasında; beşer yıllık üç plan uygulayarak ülkeyi geliştireceklerini vaat etti (Cumhuriyet, 09.07.1946).

Kampanya boyunca Demokrat Partililer görüş ve düşüncelerini halka ısrarla anlatmışlar yoğun bir çalışma hızı tutturmuşlardı. Bayar, Osmaniye gezisinde, hükümetin politikalarını eleştirerek, kendilerinin devletçilik görüşünü şöyle dile getirmişti: "Atatürk zamanındaki devletçiliğimizin amacı devlete hizmet etmektir. İtiraf etmek lazımdır ki bu iş böyle olmadı. Tamamen tersine döndü... Demokrat Parti devletçiliğe taraftardır. Yapılan fabrikalardan devlet kapitalizmi menfaatleşirse bugünkü neticeler doğar. Bir vatandaş fabrika yaptığı zaman devlet sermayesi ile ona rakip olmamak lazımdır" (Vatan, 01.07.1946). Bayar, böylece devletçiliğe değil, devlet kapitalizmine karşı olduklarını açıklamış oluyordu.

Diğer yandan da Bayar, Ödemiş ve Aydın'da verdiği nutuklarda partilerin birbirlerini muhakkak şuurulu bir şekilde kontrol etmelerini söylüyor "Murakabe edilmeyen kuvvet kim olursa olsun muhakkak hataya sapar. Eğer iktidar partisinin karşısında bir murakabe partisi vücuda gelirse diğer parti daha iyi hareket etmeye mecbur olur, memleket fayda görür," diyerek (Şahingiray, 1955: 38) siyaset alanında DP'ye bir meşruiyet kazandırmak istemektedir.

1946 seçimlerinin, II. Meşrutiyet döneminin ünlü 1912 seçimleri kadar uzun bir süre tartışılan, dürüstlüğünden kuşku duyulan bir seçim olduğunu belirten Çavdar, Seçim Kanununun gerekli güvenceleri sağlayamamasının, özellikle Anadolu'da birçok hileler yapılmasına yol açtığını söylemektedir. Seçimlerdeki baskı ve hileler, Demokrat Parti muhalefetine de sertleşmesine neden oldu. Bu sertleşme açısından Demokrat Parti'nin

seçim kampanyası boyunca yüksek desteğini gördüğü toplumsal muhalefetin verdiği cesaretin de önemli rolü olduğu söylenebilir. Çünkü geniş yığınlar, verdikleri oyun, gerçek sahipleri tarafından savunulmasını istiyorlardı. Özellikle parlamento dışındaki muhalefetin dozu, Demokrat Parti'yi tutan basın organları tarafından artırılıyordu (Uzun, 1995: 90-91).

Seçim sonuçları açıklandığında sakin geçen seçim gününü izleyen günlerde ortalık karıştı. Çünkü seçim sonuçlarını duyan pek çok kimse düş kırıklığına uğruyor ve itiraz ediyordu. DP'nin oyları şehirlerde ilerideydi ancak kırsal alanlardan gelen seçim sonuçlarının ezici çoğunluğu CHP lehineydi. Muhalefet, seçim sonuçlarının İstanbul için gizli görüşmelerden sonra CHP lehine değiştirilmiş olduğunu iddia ediyordu. Üstelik İstanbul'daki 27 milletvekilliğinin 18'ini DP adayları kazanmıştı. Bütün ülke için alınan sonuçlara göre ise, 465 milletvekilliğinin, 395'ini CHP, 64'ünü DP, 6'sını da bağımsızlar kazanmıştı (Şahin, 1991: 67).

Demokratların bu seçim sonuçlarına tepkileri sert oldu. Genel Başkan Bayar, iktidarı kendilerine baskı yapmakla suçlayarak, seçimlerde yolsuzluk yapıldığını şu sözlerle dile getirdi; "İşte ben iddia ediyorum, hatta itham ediyorum; seçim işlerine fesat karıştırılmıştır. Seçimler memleketin hakiki iradesini göstermekten uzaktır. Şayet kanunsuz hareketler ve vatandaşların üzerinde yapılan türlü tazyikler azami hadde çıkarılmamış olsaydı, yurdun her tarafında seçimleri partimizin kazanmamasına imkân yoktu... Yapılan bunca tazyik ve kanunsuzluklar kâfi gelmediği içindir ki; iktidar partisi sahte mazbatalarında tahrifat yapmağa mecbur kalmıştır. Bu sarih iddiaları ispat edecek çok kati delillerimiz, olduğu gibi, milletçe de bilinmektedir. Halk Partisi iktidar mevkiini ancak seçimlerden önce ve seçimler esnasında tatbik ettiği zorlamalara dayanan usuller ve seçim evrak ve mazbatalarında tahrifat yapmak sayesinde muhafaza etmektedir." Bu demec, iktidar çevrelerinde hoş karşılanmadığı gibi, demeci yayınlayan Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatıldı ve seçim sonuçlarının basında eleştirilmesi yasaklandı (Albayrak, 2004: 90-91).

Demokrat Parti, 1946 genel seçimi sonuçlarına 37 ilde itirazda bulundu. İktidar da bu itirazları incelemek amacıyla, 27 Ağustos 1946 tarihinde bir inceleme Komisyonu kurdu ve sonuçları inceledi. Demokratlar, hiç olmazsa İzmit'te seçimlerin yenilenmesini önerdiler. Ancak bu istekleri de iktidar tarafından kabul edilmedi. Bu konuda TBMM'de yapılan görüşmeler de on beş buçuk saat sürmüş ve sonuçta, 350 milletvekilinin seçim tutanağı, iktidar milletvekillerinin oylarıyla kabul edilerek kesinlik kazanmıştır (Albayrak, 2004: 91).

İlk hesaplara göre; 395 Halk Partili, 66 Demokrat Partili ve 4 bağımsız milletvekilinin seçildiği sanıldı. Sonradan 2 yerden kazanan 2 DP'liden 2 yer boşanacak, Meclis'e katılmadan istifa eden 1 DP'linin yerine bir CHP'li Meclise girecek, 3 DP'li ile 1 CHP'linin tutanakları reddedilmekle bunların yerine 1 DP'li ile 3 CHP'li gelecek, bağımsızların kesin durumları da saptanınca Kırkaltı Seçimi sonunda Meclis'te 403 CHP'li, 54 DP'li, 8 bağımsız milletvekilinin bulunduğu anlaşılacaktır (Goloğlu, 1982: 65).

Demokrat Parti kentlerde iyi sayılabilecek sonuçlar almasına rağmen, iktidarın kontrolünü daha kolay yapabildiği küçük yerleşim merkezlerinde bir varlık gösteremedi. Özellikle iktidar partisinin tekeli altındaki Doğu Anadolu'da Cumhuriyet Halk Partisi büyük oy topladı (Ahmad-Turgay, 1979: 23). Kurulduğundan beri DP'nin toprak ağalarıyla ve gerici unsurlarla işbirliği yaptığı iddia edilmekteydi. Oysa 1946'da CHP bütün illerde seçime katılmış; DP ise Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari,

Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Van, gibi Doğu ve Güneydoğu illerinde teşkilatı olmadığı için seçime katılamamış, dolayısıyla buralardan milletvekili dahi çıkaramamıştı. Halbuki bu bölgeler toprak ağası ve gerici unsurların yer aldığı yerler olarak görülmekteydi.

1946 seçimlerinin sonuçları çok uzun dönem süren tartışmalara yol açmıştır. Muhalefet, seçimlerin sonuçlarından memnun kalmamış, seçim sonuçlarının bilinçli olarak tahrif edildiğini ileri sürmüştür (Bayar, 1969: 28). Seçime katılma oranı %75 olarak gerçekleşmiş, toplam 8.551.548 kayıtlı seçmenden 6.373.543'ü oy kullanmıştır (Karpaz, 1967: 143). Resmi seçim sonuçlarının aksine, Demokrat Parti sandık gözlemcilerinin açıkladığı sonuçlar ise çok farklıdır. Buna göre DP 279, CHP ise 186 milletvekilliği elde etmiştir (Kılıç, 1995: 72).

Seçimlerden sonra TBMM Başkanı seçilen Kazım Karabekir'in seçim öncesinde yaptığı bir açıklama muhalefetin şaibe iddialarına dayanak oluşturmuştur. Karabekir bu açıklamasında, Meclis'te 60-70 muhalif milletvekili bulunmasının yeterli olabileceğini belirtmiştir. DP'liler, bu demekten, CHP'nin seçimlerden önce DP için bir kontenjan belirlediğini, bu kontenjanı tutturmak için de devlet gücünün kullanıldığı sonucunu çıkarmışlardır (Bayar, 1969: 62).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 24 Temmuz 1946'da seçim sonu bildirisinde, "Şimdi Türkiye'nin milli hayatında yeni bir devreye giriyoruz... Seçim zamanının sinirli sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak vatanda huzur, çalışma devrinin açılması ilk vazifedir," dedi (Ahmad-Turgay, 1979: 23). Celal Bayar, 25 Temmuz 1946'da bu bildiriye karşılık vererek hükümeti, duruma müdahale etmek ve seçimlere hile karıştırmakla suçladı. Sıkıyönetim olduğu halde bu cevap, 25.07.1946 tarihinde üç gazetede yayımlandı. Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri sıkıyönetimce kapatıldı; fakat CHP yanlısı Tanin kapatılmadı (Ahmad-Turgay, 1979: 23-24).

Seçim sonrasında Türkiye'de siyasal ortam daha da gerginleşti. Demokratlar seçime hile karıştırıldığını açıkça öne sürüyorlardı. DP Genel Başkanı Celal Bayar'a göre partisinin gerçek kazancı 279 milletvekilliği idi ve CHP'nin parlamentoda hak ettiği yer sayısı 186'dan ibaretti (Çakılıkoyak, 1998: 94). 1946 seçimleri genel bir kanaate göre adil bir şekilde geçmemişti. Hatta o güne kadar CHP'nin yılmaz destekçisi olarak bilinen askerler bile, CHP'yle ters düşüp Demokrat Parti'ye yaklaşmaya başlamışlardı (Ahmad, 1996: 33). CHP ise seçimlerin adil koşullarda yapıldığını ve dürüstlüğünü savundu. Yapılan eleştirileri demagoji ve aşırı propaganda saplantıları olarak değerlendiren dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran, muhalefetin ve basının olayları kasten çarpıtıldığını, oysaki bu özgürlük ortamını CHP'nin sağladığını, halktan hiçbir yakınma gelmediği halde, DP'nin uydurma gerekçelerle protesto mitingleri yaptığını açıkladı (Kılıç, 1995: 75).

Demokrat Parti, seçimlerde görevli gözlemcilerinin gönderdiği raporlara dayanarak, seçim sonuçlarına itiraz etmesine rağmen bu iddialar yerinde bulunmayarak reddedildi. Seçim sonuçlarına itirazlar artarak devam etmesi karşısında İnönü, eski Milli Şef tavrını takınarak: "Ortada bizi telaşa düşürecek bir şey yok... Parti teşkilatımız çok iyi çalışmış ve seçimi kazanmışızdır," dedi (Karaosmanoğlu, 2002: 157).

Ardından İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı bir bildiri yayınlayarak, "bazı gazetelerin özellikle seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden ülkenin huzurunu bozucu ağır neşriyata devam ettiği" ve "sıkıyönetim bölgesinde bu gibi tahriklerin devamına müsaade edilmeyeceği"ni bir uyarı niteliğinde kamuoyuna duyurdu (Toker, 1990: 126).

Cumhuriyetin 8'inci Meclisi 5 Ağustos 1946'da açıldı. Meclisin açılış günü Ankara tarihi bir gün yaşadı. Demokrat milletvekilleri başlarında Bayar ve Menderes olduğu halde Ulus meydanında Atatürk anıtına bir çelenk koyduktan sonra toplu bir halde meclise yürümüşler ve halk tarafından çilinginca alkışlanmışlardı (Sönmez, 1998: 31).

SONUÇ

1946 seçimleri Türkiye'de siyasi sosyalleşme açısından yeni bir miladı temsil etmektedir. Ayrıca değişen siyaset ve toplum arasındaki ilişkinin de ilk işaretidir. Araştırmacıların neredeyse hemen hepsi 46 seçimlerini yapılan baskı ve hileler açısından ele almaktadır. Seçim sonuçları ilan edildikten sonra yakıldığı için kesin sonuçları da resmi ayrıntılarıyla bilememekteyiz. Oysa spekülasyonlara açık bu alanlar dışında Türk demokrasi tarihinde ilk kez seçimlerin tek dereceli yapılması ve birden çok partinin bulunması ve siyaset alanına rekabet unsurunun girmiş olması siyasi sosyalleşme sürecinde bir farklılık olduğunu, siyasi sosyalleşmenin hem hızlandığı hem arttığı bir döneme girildiğini göstermektedir. Siyasi sosyalleşmede yaşanan bu yeni süreç siyaset ve toplum ilişkisinde de yön ve biçim açısından bir değişime yol açacak kadar önemlidir.

Seçimlerin tek dereceli olması demokratik meşruiyeti artırıcı bir unsur olarak görülebilir. Fakat 1946 seçimlerinin gerek yargı güvencesinden mahrum oluşu gerek bu seçimlerde açık oy-gizli tasnif yönteminin uygulanmış olması toplumsal iradenin özgür bir şekilde gerçekleşmesinin önündeki bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine de tek dereceli seçim sistemi ile demokratik meşruiyeti önceki dönemlere göre daha geniş bir siyasal sisteme geçiş döneminin başlamış olduğu söylenebilir.

1946 seçimlerinin en önemli özelliklerinden biri de siyasi sosyalleşme ve sosyal mobilizasyon süreçlerinin birbirini besleyerek yeni bir siyasi atmosferin oluşmasına yol açmasıdır. Bu seçimlerde geniş halk kitlelerinin siyaset ilgi gösterdiğini toplumun kendisini siyaset alanında bir siyasi aktör olarak görmeye başladığını, en azından bunu hissettiğini görmekteyiz.

Diğer yandan 46 seçimlerinde görülen baskı ve hileler siyaset alanının yenilenmesine rağmen determinel siyaset-toplum ilişkisinin devam etmesi gerektiği anlayışının bir tezahürü olarak görülebilir. Yani siyaset kurumu toplumla ilişkisini henüz karşılıklı etkileşim üzerinden değil kendi tayin ettiği politikalar üzerinden tek yönlü, yukarıdan aşağıya doğru kurma noktasında ısrar etmekte olduğu görülmektedir.

Taşdığı bütün olumsuzluklara rağmen 46 seçimleri bir yandan siyaset alanının yeniden tanzim edildiği bir yandan da siyasi sosyalleşmenin ve sosyal mobilizasyonun ön plana çıktığı yeni bir siyaset toplum ilişkisi sürecine girildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

AHMAD, Feroz (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 2.Baskı, Hil

Yayımcılık, İstanbul.

AHMAD, Feroz (2002). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Doruk Yayımcılık, 2.Baskı, Ankara.

ALBAYRAK, Mustafa (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara.

- BAYAR, Celal (1969). *Başvekilim Menderes*, (Haz. İsmet Bozdağ), İstanbul.
Cumhuriyet, 10.05.1946
Cumhuriyet, 11.05.1946
Cumhuriyet, 01.06.1946
Cumhuriyet, 12.06.1946
Cumhuriyet, 17-18- 19.06.1946
Cumhuriyet, 25.06.1946
Cumhuriyet, 02.07.1946
Cumhuriyet, 09.07.1946
- ERER, Tekin (1966). *Türkiye’de Parti Kavgaaları*, Çınar Matbaası, İstanbul.
- ERİM, Nihat (2005). *Günlükler (1925-1979)*, Cilt I-II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GOLOĞLU, Mahmut (1982). *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- KARAOSMANOĞLU, Y. Kadri (2002). *Politikada 45 Yıl*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, Kemal (1967). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- KILIÇ, Cemil (1995). *Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, A.İ.İ.T. İstanbul.
- MİLAR, Selçuk (1988). *Yeter Söz Milletindir Afişi Nasıl Doğdu*, Tarih ve Toplum, C. 9, Sayı 54, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SÖNMEZ, Sema (1998). *1946-1950 Yılları Arasında İktidar Muhalefet İlişkileri Açısından Demokrat Parti’nin İşlevi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, A.İ.İ.T. Bilim Dalı, Konya.
- ŞAHİN, Oğuz (1991). *Türkiye’de Çok Partili Yaşama Geçiş (1946-1950)*, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, A.İ.İ.T. Anabilim Dalı, İstanbul.
- ŞAHİNGİRAY, Özel (Derleyen) (1955). *Celal Bayar’ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri 1946, 1950 ve 1954*, Doğu Ltd. Ortaklığı Matbaası, Ankara.
- TOKER, Metin (1990). *Tek Partiden Çok Partiye*, 2.Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.
Ulus, 06.05.1946
Ulus, 11-12.07.1946
- US, Asım (1966). *1930-1950 Hatıra Notları, Atatürk, İnönü, İkinci Dünya Harbi ve Demokrasi Rejimine Giriş Devri Hatıraları*, Vakıf Matbaası, İstanbul.
- UZUN, Turgay (1995). *Türkiye’de Tek Partili Yönetimden Çok Partili Yönetime Geçiş Sürecinde Türk Siyasi Hayatı (1946-1950)*, Basılmamış Yüksek Lisans
Vatan, 01.07.1946
Vatan, 06.07.1946
Vatan, 10.07.1946
Vatan, 18.07.1946
- YALMAN, Ahmet Emin (1970). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt III-IV, Rey Yayınları, İstanbul.